

Ένα νέο είδος τρέλας: Η δημοκρατία

Γράφει ο: Γεράσιμος Βώκος

Ειρωνικό σχόλιο για το κυρίαρχο πνεύμα στη διαπραγμάτευση της 12^{ης} Ιουλίου 2015.

Είναι γνωστή η μεγάλη σημασία των δημοκρατικών επαναστάσεων στην Ευρώπη τον 19^ο αιώνα, τόσο στη Γερμανία όσο και κυρίως στη Γαλλία, ώστε να μην χρειαστεί ιδιαίτερη επιμονή στο θέμα. Μία μόνο παρατήρηση, που δηλώνει το μέγεθος του συμβάντος: στη Γαλλία, πρώτη χώρα στην οποία καθιερώνεται η καθολική ψηφοφορία (με εξαίρεση τον γυναικείο πληθυσμό), το εκλογικό σώμα ανέρχεται σε 9.395.000, από 250.000 που αριθμούσε ως τότε. Ο αριθμός από μόνος του είναι εντυπωσιακός και δικαιολογεί τον τρόπο και τον θυμό των εύπορων αστών, των οποίων ξεπερνά τη φαντασία σύμφωνα με την εκτίμηση του βουλευτή Cormenin, όπως τουλάχιστον την μεταφέρει ο Τοκβίλ: «Έχουμε δει ποτέ στον κόσμο κάτι παρόμοιο με αυτό που βλέπουμε σήμερα; Πού είναι η χώρα που έφτασε ποτέ στο σημείο να ψηφίζουν οι υπηρέτες, οι φτωχοί, οι στρατιώτες; Ομολογήστε ότι κάτι τέτοιο δεν έγινε καν αντικείμενο φαντασίας ως σήμερα».

Μπροστά στην απειλητική αυτή πραγματικότητα, ο καθένας, όπως είναι φυσικό, αντιδρά με τον δικό του τρόπο και, προφανώς, σε συμφωνία με την ιδιοσυγκρασία του. Στη Γερμανία, όπου ευτυχώς η επανάσταση δεν είχε τα ίδια ολέθρια αποτελέσματα με αυτά που έζησαν οι Γάλλοι, η επιστήμη ανέλαβε να ερμηνεύσει αυτό που συνέβη. Καθόλου παράξενο, αν λάβει κανείς υπόψη τη γνωστή κλίση των Γερμανών στις επιστημονικές και φιλοσοφικές εξηγήσεις, όπως, ανάμεσα σε άλλους, δεν είχε παραλείψει να το επισημάνει ο ίδιος ο Μαρξ. Πράγματι, μόλις ένα χρόνο ύστερα από την επανάσταση, το 1849, ο δόκτωρ Groddeck -πατέρας του διάσημου αργότερα Groddeck, συγγραφέα του Βιβλίου του Αυτό, που τόσο πολύ θαύμαζε ο Φρόιντ- υποστήριξε τη διδακτορική του διατριβή με θέμα: Η δημοκρατική ασθένεια. Νέο είδος τρέλας. Το έργο αριθμεί μόνο εξήντα δύο, αλλά περιεκτικές, σελίδες με τις οποίες ο υποψήφιος διδάκτωρ εμπλουτίζει την επιστήμη της ψυχιατρικής με αυτό το νέο είδος τρέλας, του οποίου ορίζει την ουσία, περιγράφει τα συμπτώματα και αναζητά τα αίτια.

Η εργασία του δόκτορα Groddeck προκάλεσε, ήδη την ημέρα της υποστήριξης, το μεγάλο ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας, αν αληθεύουν οι σκηνές του ασυγκράτητου

ενθουσιασμού και των επευφημιών -τις οποίες και ο σημερινός αναγνώστης δεν έχει ιδιαίτερη δυσκολία να φανταστεί- εκ μέρους των δημοκρατών φοιτητών στην κατάμεστη αίθουσα, όπως περιγράφονται από έναν αυτόπτη μάρτυρα. Εξάλλου, ο ίδιος ο συγγραφέας όχι μόνο δεν θορυβήθηκε από τις αντιδράσεις του ακροατηρίου, αλλά μάλλον τις θεώρησε ζωντανές αποδείξεις της θεωρίας του.

Πριν εξετάσουμε το περιεχόμενο του έργου, είναι δίκαιο και επιστημονικά ορθό να επιμείνουμε στη μεγάλη απήχηση που είχε η μελέτη στη Γαλλία, όπου το βιβλίο μεταφράστηκε και εκδόθηκε μόλις ένα χρόνο αργότερα, ενώ έγινε αντικείμενο ενθουσιώδους κριτικής από αρκετούς συναδέλφους του Γερμανού πρωτοπόρου, όπως, για παράδειγμα, ο διάσημος τότε ψυχίατρος Alexandre Briere de Boismont. Ο τελευταίος, προφανώς θορυβημένος από τη διάδοση της ασθένειας στη χώρα του, έσπευσε να εφαρμόσει τις διαιρέσεις της ψυχιατρικής στους δημοκράτες, τους οποίους κατατάσσει σε «μανιακούς, μονομανείς, παράφρονες και ηλίθιους». Εξάλλου, με αφορμή ακριβώς το βιβλίο του Γερμανού συναδέλφου, ο Γάλλος επιστήμων προχωρεί ένα βήμα παραπάνω, φιλοτεχνώντας το πορτρέτο του «αφρίζοντος εξεγερμένου», που μου φαίνεται χρήσιμο να παραθέσω: «Οι μανιακοί εμφανίζονται κατά προτίμηση στις αδελφικές συγκεντρώσεις που ονομάζονται κλαμπ. Έχουν τα μαλλιά τους αχτένιστα, πολύ συχνά βρόμικα, τα μάτια γουρλωμένα, το στόμα στραβό. Η ομιλία τους μεταφράζεται συχνά σε κοφτούς ήχους, σε κραυγές, σε απειλές, ουρλιαχτά που ανάμεσά τους διακρίνονται οι λέξεις άτιμο κεφάλαιο, άθλιοι αστοί, κατάλυση της παλιάς κοινωνίας (...). Μια από τις βασικές παραλλαγές αυτής της μανιακής τρέλας είναι το delirium tremens (...). Η αρρώστια αναγνωρίζεται εύκολα από τα εξής σημάδια: το άτομο που θέλει να πάρει το λόγο έχει ένα γενικό τρέμουλο, η γλώσσα του είναι βαριά και αρθρώνει πλημμελώς, τα μάτια πετάγονται από τις κόγχες, το πρόσωπο είναι κόκκινο, η αναπνοή έχει μια *sui generis* οσμή. Η φαντασία είναι λεία τρομακτικών παραισθήσεων (...)

Τώρα που γνωρίζουμε λίγο πολύ το κλίμα του βιβλίου, τη νοοτροπία που το τρέφει, αλλά και την απήχυσή του στους διεθνείς επιστημονικούς κύκλους, μπορούμε να εξετάσουμε το περιεχόμενό του και το είδος της επιχειρηματολογίας που αναπτύσσει. Η μελέτη του Groddeck, ύστερα από μια πολύ σύντομη (μόλις μία σελίδα) εισαγωγή, διαιρείται σε δέκα μικρά κεφάλαια, από τα οποία το πρώτο, με τίτλο «Πνευματική και Ηθική Ανάπτυξη του Ανθρώπου», αποτελεί το θεωρητικό βάθρο του εγχειρήματος.

Σύμφωνα με ένα είδος προκαταρκτικής και αξιοσημείωτης παρατήρησης του συγγραφέα, τα τελευταία γεγονότα οφείλονται στη δειλία του ανθρώπου, ο οποίος δεν θέλει να δει την πραγματικότητα κατά πρόσωπο: και η πραγματικότητα συνοψίζεται στο γεγονός ότι ο κίνδυνος μας απειλεί από παντού. Αν η παρατήρηση ισχύει, ο αυθεντικός φιλόanthρωπος είναι αυτός που ενημερώνει τους ανθρώπους για τις αδυναμίες τους και, συνεπώς, τους βλέπει όπως είναι στην πραγματικότητα και όχι όπως αυτοί οι ίδιοι θέλουν να δουν τον εαυτό τους. Στην προοπτική αυτή και υπό την απειλητική σκιά των ταραχών του καιρού μας, η καλύτερη υπηρεσία προς τους συνανθρώπους μας είναι η αναζήτηση των αιτιών που προκάλεσαν τις ταραχές των δύο τελευταίων ετών.

Με δεδομένο ότι ο ψυχισμός του ανθρώπου αποτελείται από συναισθήματα και ιδέες, ο Groddeck υποστηρίζει ότι κάθε ιδέα που καθορίζει μια δραστηριότητα πρέπει να έχει έναν ορισμένο βαθμό δύναμης. Καθώς όμως κάθε ιδέα παρασύρει όχι μόνο όμοιες με αυτήν ιδέες αλλά και αντίθετες από αυτήν, γεννιέται μεταξύ των αντίθετων ιδεών μια διαμάχη, από την έκβαση της οποίας θα καθοριστεί η βούληση και, στη συνέχεια, η δράση. Ο άνθρωπος κλίνει από τη φύση του να αποδεχθεί τις ιδέες που είναι χρήσιμες σ' αυτόν και ευχάριστες γι' αυτόν. Αλλά η τάση αυτή, την οποία πρέπει να ονομάσουμε εγωιστική, δεν μπορεί να είναι η μόνη τάση, δεν μπορεί καν να είναι η κυρίαρχη τάση, γιατί ο άνθρωπος είναι μέλος της κοινωνίας. Κατά συνέπεια, οφείλουμε να αποδεχθούμε ότι υπάρχει κάτι ανώτερο από τον ίδιο - και αυτό είναι η κοινωνία, η οποία επιβάλλει τα δικά της συμφέροντα στα συμφέροντα του ατόμου. Ακριβώς, το άτομο πρέπει να ασκηθεί στη διάκριση του ατομικού από το συλλογικό συμφέρον και στην προτίμηση του δεύτερου από το πρώτο. Η ενίσχυση χωρίς περιορισμούς και χωρίς όρια του ατομικού εγώ συνεπάγεται την καταβύθιση της κοινωνίας στον καθολικό πόλεμο και του κράτους στο χάος. Το όριο του ατομικού εγώ είναι η ηθική και η σαφής έκφρασή της είναι ο νόμος. Πώς όμως διαπαιδαγωγείται το εγώ, ώστε να προτιμήσει το συλλογικό από το ατομικό συμφέρον;

Η διαπαιδαγώγηση του εγώ δεν είναι καθόλου απλή υπόθεση, γιατί το εγώ υπόκειται σε διαφορετικές επιδράσεις καθώς και σε μεγάλες τροποποιήσεις. Στην πραγματικότητα, η διαπαιδαγώγηση του εγώ συνδέεται στενά με τον απαραίτητο περιορισμό της άκρατης ελευθερίας. Το παιδί, από πολύ μικρό και χάρη στη μιμητική του ικανότητα, αποκτά το αίσθημα της προσωπικότητάς του, την οποία εκφράζει με το εγώ. Ακριβώς αυτή η ιδέα είναι στην κυριολεξία εγωιστική και συμβολίζεται με την κίνηση του παιδιού να τείνει το χέρι του σε ένα αντικείμενο λέγοντας αυτό είναι δικό μου. Η ιδέα αυτή δυναμώνει συνεχώς, αλλά

ταυτοχρόνως, σύμφωνα με την αρχή που είδαμε προηγουμένως, δυναμώνουν και οι αντίθετες ιδέες. Έτσι, το παιδί δεν παίρνει μόνο αλλά και δίνει, μάλιστα δίνει αυτό που αγαπάει, γιατί η ηδονή που του προσφέρει τούτο ή το άλλο αντικείμενο είναι λιγότερο δυνατή από την αγάπη προς το πρόσωπο στο οποίο δίνει. Η διαπαιδαγώγηση, η οποία στο εσωτερικό της οικογένειας ονομάζεται ανατροφή, οφείλει να ενισχύσει αυτές τις αντιεγωιστικές τάσεις ή, με άλλα λόγια, να περιορίσει αποφασιστικά την άκρατη ελευθερία που χαρακτηρίζει στην εκκίνηση της ζωής τη συμπεριφορά του παιδιού.

Η άκρατη ελευθερία! Προφανώς αυτό είναι το μυστικό. Ο ένοχος αποκαλύφθηκε. Πράγματι, όσο επιθυμητή είναι η συγκροτημένη και συγκρατημένη ελευθερία, άλλο τόσο ανεπιθύμητη και καταστροφική είναι η ασύδοτη ελευθερία. Εναντίον της χρησιμοποιεί το κύρος και την ισχύ του το Κράτος, σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ζωής: γάμο και οικογένεια, σχολείο, πανεπιστήμιο, στρατό, αλλά και πολιτιστική ζωή γενικότερα: Τύπος, λογοτεχνία, θέατρο. Αρωγός, τέλος, στον ευγενή αυτόν αγώνα δεν μπορεί παρά να είναι η Εκκλησία, «ο καλύτερος τρόπος για να εγκαθιδρυθεί και να σταθεροποιηθεί η αρμονία μεταξύ των ανθρώπων, να εξευγενιστεί το ανθρώπινο πνεύμα και να γίνουν λιγότερο επώδυνες, μέσα από τη θεωρία της αγάπης, οι θυσίες τις οποίες απαιτούν οι νόμοι του σύμπαντος».

Θα άξιζε τον κόπο να ασχοληθεί κανείς επισταμένως με την παρέμβαση του Κράτους σε όλους αυτούς τους τομείς. Δυστυχώς ο χρόνος δεν το επιτρέπει. Παρά ταύτα, για να έχουμε μια εικόνα ως προς τις προθέσεις του συγγραφέα, μπορούμε να αναφερθούμε εν τάχει στον Τύπο, τη λογοτεχνία και το θέατρο, που αγγίζουν μεγάλο αριθμό μορφωμένων ανθρώπων και συνεπώς μπορούν να επηρεάσουν τη ζωή της κοινωνίας. Στην περιοχή του Τύπου και της τέχνης η επέμβαση του Κράτους έχει κεφαλαιώδη σημασία, κυρίως, όπως το επισημαίνει ο Groddeck, στις μέρες μας, όπου η δύναμη του Τύπου είναι τεράστια, γιατί τίποτα δεν την περιορίζει στο χώρο και το χρόνο. Επιπλέον, η ελευθερία του Τύπου, αυτή η καινούργια κατάκτηση της επανάστασης, προκάλεσε τις πιο άτακτες υπερβολές. Δυστυχώς η κατάσταση είναι χειρότερη στην περιοχή της λογοτεχνίας και του θεάτρου. Αν είναι αλήθεια ότι η λογοτεχνία ενός έθνους συνιστά μαρτυρία της πνευματικής κατάστασης που κυριαρχεί σε αυτό, η σύγχρονη λογοτεχνία, με την κατεύθυνση που έχει πάρει, δηλώνει μια στροφή εναντίον της κοινωνίας. Τι παρατηρούμε, πράγματι, στα λογοτεχνικά έργα; «Έναν πόλεμο σαρκασμών εναντίον της τάξης και της θρησκείας. Την πολιτική και θρησκευτική υποκρισία, την ειρωνεία των ηθών και την καλυμμένη απολογία της εκλεπτυσμένης διαστροφής». Ακόμη χειρότερα, αντί να παρουσιάζουν την ανηθικότητα στην αποτρόπαιη γυμνότητά της,

την μεταμφιέζουν κάτω από πέπλα που ερεθίζουν τη φαντασία και τις επιθυμίες. Στο θέατρο τα πράγματα είναι ακόμη χειρότερα, καθώς στο σύγχρονο γαλλικό δράμα, όπως το υπολόγισε ένα εξειδικευμένο αγγλικό περιοδικό, μετρούμε οκτώ άπιστες γυναίκες, πέντε εταίρες όλων των κοινωνικών στρωμάτων, έξι θύματα αποπλάνησης, ενώ τέσσερις μητέρες επιθυμούν με πάθος τους γιους, κ.ά.

Υπό τις συνθήκες αυτές, το συμπέρασμα του συγγραφέα δεν είναι καθόλου παρήγορο, αλλά είναι για μας πολύ διδακτικό. «Ο γενικός χαρακτήρας της πνευματικής κίνησης της τελευταίας περιόδου είναι η σταθερή τάση να ενισχύεται η γέννηση των εγωιστικών παθών. Στην περίοδο του εκλεπτυσμένου πολιτισμού που ζούμε, οι ανάγκες πολλαπλασιάζονται και διευρύνονται, αλλά είναι ανάγκες ψευδεπίγραφες και τα πάθη που αναπτύσσονται γίνονται όλο και περισσότερο τεχνητά. Συμφωνώντας με τον μεγάλο Εσκιρόλ, ο συγγραφέας παρατηρεί ότι στα άσυλα έχουμε να κάνουμε με τροφίμους που είναι περισσότερο θύματα της φιλοδοξίας και της φιλαργυρίας και λιγότερο του έρωτα και της ηδονής. Με άλλα λόγια, κυρίαρχο ρόλο παίζουν πια τα εγωιστικά πάθη, που αιτία τους είναι η υπερβολική εκτίμηση (θα λέγαμε, η υπερεκτίμηση) του εγώ, συγκυρία η οποία καθιστά το τελευταίο, σε κάθε άτομο, το κέντρο του σύμπαντος. Αλλά, παρόλο που τα εγωιστικά πάθη έχουν κοινό αντικείμενο -το προσωπικό συμφέρον- και κοινή πηγή -την υπεροψία-, οι συνδυασμοί τους είναι άπειροι και εξαρτώνται από την ιδιοσυγκρασία του καθενός.

Απλοποιώντας, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το όλο πρόβλημα εντοπίζεται στη φιλοδοξία και στις τροπές που αυτή παίρνει στο κάθε άτομο ξεχωριστά. Η φιλοδοξία δημιουργείται από μια νοσηρή έξαψη της ανάγκης για τιμές. Αυτές θεμελιώνονται στη συνείδηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και στο νόμιμο συναίσθημα που απαιτεί για κάθε αξία την ανάλογη εκτίμηση. Ακριβώς, η νοσηρή φιλοδοξία αστοχεί ως προς την ακριβή εκτίμηση της ατομικής αξίας. Πράγματι, γεννημένη μέσα στις ψευδαισθήσεις της και θρεμμένη από τις ψευδαισθήσεις που παράγει, είναι υποχρεωμένη να φορέσει ένα προσωπίο και να τοποθετήσει το φαίνεσθαι στη θέση της πραγματικής αξίας. Αυτό που αποζητά είναι η γενική κατάφαση και η ηδονή του εντυπωσιασμού.

Η φιλοδοξία, ενισχυμένη από τη φιλαρχία ή το πνεύμα της κυριαρχίας, το πάθος που της μοιάζει περισσότερο, συνιστούν έναν εκρηκτικό συνδυασμό παθών, ο οποίος αποτελεί θανάσιμο κίνδυνο για την κοινωνία. Εκείνο όμως που έχει μεγαλύτερη σημασία -και στο σημείο αυτό ο ερευνητής αφήνει διακριτικά να διαφανεί ότι εδώ ακριβώς βρίσκεται η

συμβολή του- είναι η συμπύκνωση όλων των εγωιστικών παθών στην εμπαθή αγάπη για την ελευθερία, όπως ο συγγραφέας φροντίζει να το υπογραμμίσει στο κείμενό του. Στο πάθος αυτό ακριβώς πρέπει να συγκεντρώσουμε, όπως το υποψιαζόμαστε όλοι, την προσοχή μας. Όταν η ελευθερία υπάρχει παντού, όλες οι ατομικές υπάρξεις έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν, γιατί αλληλοπεριορίζονται, δημιουργώντας ένα είδος ισορροπίας. Το πρόβλημα προκύπτει όταν η ισορροπία αυτή διασαλεύεται. Η διασάλευση με τη σειρά της συντελείται, όταν η αγάπη για την ελευθερία γίνεται πάθος, δηλαδή δεν γνωρίζει όρια και φραγμούς. Τότε η ελευθερία θέλει να ανατρέψει και να καταστρέψει τα πάντα, επιχειρώντας εναντίον της εξουσίας έναν συνεχή αγώνα, μια τρομερή μάχη, η οποία θα τελειώσει με την οριστική εκμηδένιση κάθε αρχής. Ακριβώς αυτά τα φαινόμενα συνοδεύουν πάντα τις επαναστάσεις και οι καιροί της κρίσης είναι ημέρες γιορτής γι' αυτήν την ελευθερία που ωθεί τον κόσμο στην αναρχία. Ειδικότερα, τα εγωιστικά πάθη, ανεμπόδιστα πια, υφίστανται μετασχηματισμούς των οποίων η σημασία είναι φανερή σε όλους. Η φιλοδοξία, η φιλαργυρία, η επιθυμία κυριαρχίας μετατρέπονται αντιστοίχως σε φθόνο, μίσος και εκδίκηση: η καταστροφή του ηθικού νόμου του σύμπαντος, αυτή ακριβώς είναι η συνεχής προσπάθεια του εγωισμού, όταν ερεθίζεται από το γεγονός ότι βρίσκει τα όριά του στα δικαιώματα του άλλου.

Ο άνθρωπος που αγωνίζεται με πάθος εναντίον των αρχών και της αρχής, ακριβώς ο αναρχικός, είναι άνθρωπος της νύχτας, γιατί τότε, «υπό το φως της λυχνίας, τραγουδάει τους θανατηφόρους πόνους του», σύμφωνα με το στίχο του Χάινε. Εκεί, μέσα στη νύχτα, τρέφονται οι καταστροφικές δυνάμεις που ταυτοχρόνως δίνουν δύναμη και προκαλούν ηδονή στον αναρχικό. Αλλά η ηδονή δεν είναι ανέξοδη, γιατί μέσα στην εξαλλοσύνη της «οδηγεί τα στόματα να κολλήσουν το ένα στο άλλο όχι για να φιληθούν, αλλά για να δαγκωθούν».

Ευτυχώς, ο αριθμός των ανθρώπων που έχουν παρασυρθεί από το πάθος για ελευθερία ή, με άλλα λόγια, από την αντικοινωνική σταυροφορία, με ξεκάθαρες προθέσεις και πλήρη συνείδηση, δεν είναι μεγάλος. Δυστυχώς όμως υπό τη σημαία τους εντάσσεται και ένας συρφετός από όλες τις τάξεις, διψασμένος να απολαύσει τα πλήγματα εναντίον της αρχής της οποίας μισεί το κύρος. Πώς εξηγείται η παρουσία του συρφετού; Χωρίς να επιμείνω περισσότερο, θα αναφέρω μόνο ότι ο Groddeck την αποδίδει στο ένστικτο της μίμησης, το οποίο είναι υπεύθυνο για τη μετάδοση της ηθικής ασθένειας. Το αποτέλεσμα είναι να βλέπουμε το κράτος να κινδυνεύει, με αποσταθεροποιημένες τις βάσεις του, από τις επαναστάσεις.

Στην πραγματικότητα όμως δεν πρέπει να ανησυχούμε και τόσο πολύ, γιατί, όπως το διδάσκει η ιστορία, οι ηθικές επιδημίες προσβάλλουν πληθυσμούς ολόκληρους και αιχμαλωτίζουν ακόμη και τα πιο κοφτερά μυαλά στις αλυσίδες ανόητων δοξασιών. Έτσι, για παράδειγμα, ο συγγραφέας αναφέρεται στη θεομανία, τη δαιμονομανία και την υστερική δαιμονοπάθεια που βύθισαν για πολλά χρόνια στην πιο επικίνδυνη τρέλα όχι μόνον ανόητους αλλά και σοφούς. Το ανακουφιστικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη μελέτη της ιστορίας είναι σαφές. Σε όλες τις εποχές, τα μεγάλα ρεύματα που τάραξαν τα έθνη έσυραν μαζί τους νοσηρές εξάψεις που μπορούν να χαρακτηρίσουν ολόκληρες ιστορικές περιόδους. Πολλές φορές, υπό το πέπλο αυτών των παθών που διασάλευσαν τη νοημοσύνη των λαών, μεταμφιέστηκαν η έπαρση, η απληστία, η εκδίκηση, η φιλοδοξία, ο θρησκευτικός και πολιτικός φανατισμός. Τελικά όμως η ισορροπία εμφανίστηκε, η ασθένεια υποχώρησε, η υγεία αποκαταστάθηκε.

Τώρα πια, με όλα τα προηγούμενα υπόψη μας, δεν είναι δύσκολο να φτάσουμε στο συμπέρασμα. Πράγματι, «η ασθένεια του καιρού μας είναι το προϊόν όλων των αιτίων που απαριθμήσαμε προηγουμένως. Με την πρώτη ματιά αναγνωρίζουμε στα πρόσφατα γεγονότα τη νοσηρή έξαψη του μιμητικού ενστίκτου και της αγάπης για μια ελευθερία χωρίς κατεύθυνση και χωρίς όρια. Η επανάσταση του Φεβρουαρίου ανέτρεψε όλους τους περιορισμούς. Βγαλμένη από το αίμα και τα ερείπια των οδοφραγμάτων, η κυριαρχία του λαού σήκωσε το απειλητικό της κεφάλι (...). Η σπίθα που ξεκίνησε από τη Γαλλία βρήκε σε όλη την Ευρώπη εύφλεκτες ουσίες και η πυρκαγιά εκδηλώθηκε (...). Η λέξη δημοκρατία διασχίζει όλη την Ευρώπη με την ταχύτητα της θύελλας (...). Οι σοσιαλιστές, οι κομμουνιστές, οι ρεπουμπλικάνοι μιλούν για δημοκρατία. Ακόμη και οι μοναρχικοί μιλούν για δημοκρατική μοναρχία (...). Δεν θα αφηγηθώ όλα τα γελοία παραληρήματα στα οποία οδήγησε η μανία της προόδου η οποία, στο κομμουνιστικό σύστημα, με το διάσημο σύνθημα «η ιδιοκτησία είναι κλοπή», θέλει να μας οδηγήσει στο καθεστώς της Σπάρτης».

Η μελέτη τελειώνει με δύο σύντομα κείμενα που δικαιολογούν την ένταξη της διδακτορικής διατριβής στην Ιατρική Σχολή. Το πρώτο, που θυμίζει κάπως τον διάσημο πίνακα του Ρέμπραντ με τους γιατρούς γύρω από το πτώμα, ονομάζεται πρόγνωση, αλλά υποστηρίζει τελικά ότι πτώμα δεν υπάρχει, γιατί η κατάσταση δεν είναι τόσο δυσμενής όσο φαίνεται: η μάζα του έθνους δεν τρέφει καμία προτίμηση για τη δημοκρατική διακυβέρνηση, γιατί όλη η ιστορία της Γερμανίας είναι ουσιαστικά μοναρχική. Κατά συνέπεια, η πρόγνωση για την ασθένεια είναι μάλλον ενθαρρυντική: οι δημοκρατικές επιθυμίες θα περιοριστούν από την αφύπνιση των εγωιστικών συμφερόντων. Το δεύτερο ονομάζεται θεραπεία.

Όπως κάνουμε με κάθε άλλη νοητική ασθένεια, έτσι και με τη δημοκρατική ασθένεια πρέπει να εμποδίσουμε, πριν απ' όλα, τις βλαβερές πράξεις τόσο για τον ασθενή όσο και για την κοινωνία. Η θεραπεία διαιρείται σε δύο μέρη: το αρνητικό, όπου θα χρησιμοποιήσουμε τους εξωτερικούς και εσωτερικούς καταναγκασμούς που ασκεί στο εγώ ο φόβος του προσωπικού κινδύνου. Αλλά ο τρόπος αυτός, αναγκαίος, δεν είναι αρκετός, ώστε να εξασφαλίσει διαρκή υγεία. Χρειάζεται, συνεπώς, και μια θετική θεραπεία. Τούτη εδώ συνίσταται στην απόθεση των εχθρικών ιδεών για την κοινωνία. Αυτό μπορεί εύκολα να πραγματοποιηθεί με την αφύπνιση και την ενίσχυση των αντίθετων ιδεών που θα στηριχθούν στο νόμο του ανταγωνισμού: αν η κοινωνία προσφέρει τις απαραίτητες εγγυήσεις για έναν υγιή ανταγωνισμό, ποιος θα παραμελούσε το συμφέρον του στρεφόμενος εναντίον της; Τέλος, πρέπει να αποδυναμώσουμε το οπλοστάσιο των ιδεών από το οποίο αντλούν επιχειρήματα οι παρανοϊκοί δημοκράτες. Έτσι, αντί να εγκαταλείψουμε την ιδέα της εθνικής ενότητας, για παράδειγμα, στους οπαδούς της αναρχίας, δεν θα έπρεπε να την εκμεταλλευθούμε εμείς οι ίδιοι προς όφελος της κοινωνίας;

Το δίλημμα, πάντως, δεν μπορεί να αφήσει κανέναν αδιάφορο: τρελός με τους δημοκράτες ή λογικός με τους άλλους; Ο καθένας είναι ελεύθερος να διαλέξει: αρκεί η ελευθερία του να είναι συγκροτημένη και συγκρατημένη, όπως το επιθυμεί ο διδάκτωρ Groddeck.

Σημείωση 1: Το 1849, ο Γερμανός δόκτωρ Groddeck υποστήριξε τη διδακτορική του διατριβή με θέμα Η δημοκρατική ασθένεια. Νέο είδος τρέλας. Το έργο αριθμεί μόνο εξήντα δύο, αλλά περιεκτικές, σελίδες, με τις οποίες ο υποψήφιος διδάκτωρ εμπλουτίζει την επιστήμη της ψυχιατρικής με αυτό το νέο είδος τρέλας του οποίου ορίζει την ουσία, περιγράφει τα συμπτώματα και αναζητά τα αίτια.

Σημείωση 2: Το κείμενο είναι η ομιλία στο συνέδριο με θέμα «Λαϊκισμός και δημοκρατία» που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος POPULISMUS, ΑΠΘ, 26 Ιουνίου 2015.

Δημοσιευμένο στο ηλεκτρονικό περιοδικό Χρόνος, τ. 27, Ιούλιος 2015.